

ARKAİK İON TAPINAKLARI

- 1- Samos Hera Tapınağı (Heraion), Dipteros I ve Dipteros II
- 2- Ephesos Artemis Tapınağı (Artemision), Dipteros I
- 3- Didyma Apollon Tapınağı (Didymaion), Dipteros I (Tapınak II)
- 4- Phokaia Athena Tapınağı, Peripteros
- 5- Teos Arkaik Tapınak, Dipteros ? (MÖ 550-525)
- 6- Myus Dionysos Tapınağı, Peripteos (MÖ 6. yy ortası)
- 7- Naksos Apollon Tapınağı, Peripteral (MÖ 530)
- 8- Labraunda Zeus Tapınağı, distyl in antis, 1. Evre (MÖ 520-500)

SAMOS HERA TAPINAĞI (HERAION)

(DIA) Kutsal alanın bulunduğu yer, erken Bronz Çağı'ndan (MÖ 3. Binden) itibaren yerleşilen bir alandır. Söz konusu yerleşimin konumu, yani bir nehrin denize döküldüğü geniş alüvyal ovada oluşu yerleşim için ideal şartları oluşturmuştur. Karanın MÖ 2. Binin sonuna doğru yaklaşık 50 cm çökmesi sonucu, taban suyu yükselmiş ve yerleşim alanı buyüzden bataklığa dönüşmüştür.

MÖ 7. yüzyıldan itibaren Samos'daki **Hera Kutsal Alanı**'nın önemi gittikçe artmış ve MÖ 6. yüzyılda en yüksek seviyesine ulaşmıştır. **Argos'daki Hera Tapınağı'ndan sonra** en önemli kutsal alan olarak **Samos Adası'ndaki Heraion** kabul edilir. Samos Heraion'unda ele geçen kutsal adaklar, o zamanlar Yunan Dünyası'nın ulaşmış **olduğu ticari** ilişkilere işaret etmektedir. Söz konusu bu ilişkileri gösteren en güzel eser Vathi'deki Müze'de sergilenmektedir.

ALTARLAR:

(DIA) Henüz MÖ 1. Bininin başlarında, nehir deltasındaki küçük bir teras üzerinde yaklaşık 1,20 x 2,50 m ölçülerinde taşların üstüste konulmasıyla basit bir altar oluşturulmuştur. Bu altar, MÖ 8. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar olan zaman sürecinde bu basit yapıyı çevreleyen daha sonra görkemli altarlara dönüşmüştür. **MÖ 550/540 yıllarında Rhoikos** tarafından inşa edilen sekizinci altar (**Rhoikos-Altarı**), 16,58 x 36,57 m ölçüleriyle **Altar I**'in yaklaşık **200 katı** bir alanı kaplayan çok büyük bir altar olup, plastik ve bezemeli süslemeleriyle ihtişam açısından kendi **türü içerisinde en önemli altardır.**

(DIAx2) Bu altar, MÖ 2. yüzyılda inşa edilen Pergamon'daki Zeus Altarı'nın inşasına kadar

en önemli altar özelliğini korumuştur. U-biçimli altların 3 taraflı parapet duvarları **hayvan frizleriyle** ve serbest duran kurban masası, **renki yaprak sıraları ve çiçeklerle** süslenmiştir.

(DIAx3) MÖ 6. yüzyılın başında I. Dipeteros inşa edilmeden önce Hekatompedos planda **HERA I, HERA I A, HERA II** olmak üzere üç evreli bir tapınak söz konusudur.

HERA TAPINAĞI III yani DİPTEROS I (Eski yayınlarda RHOIKOS DIPTEROS'u olarak adlandırılan yapı H. Kienast tarafından **Theodoros Dipteros'u** olarak adlandırılmaktadır).

(DIA) MÖ 570/560 yıllarındaki zaman aralığında kutsal alanların yeniden geniş çaplı düzenlenmesi gerçekleşmiştir (ki bu zaman içerisinde plastik yontuda insan biçimi/figürü kendi organik biçimine kavuşmuş ve büyük, çoğunlukla **kolosal biçimlere** ulaşmıştır). Söz konusu bu geniş çaplı yeni düzenlemeler, **Mimarlar Theodoros** (Dipteros I= Hera III; MÖ 570-560) ve **Rhoikos** (Dipteros II= Hera IV; MÖ 530-520) ile ilişkilendirilmiştir.

Bu her iki uluslararası mimar, sanatın tüm alanlarında yani bronz döküm tekniğinden küçük minyatür metal işçiliğine (toreutik), Gemmaların ince oyma işçiliğinden mimariye tüm alanlarda başarılı olmuşlardır. Söz konusu ustalar, mimaride büyük adım atmışlar ve anıtsal ölçülerde tasarımlarını gerçekleştirmişlerdir. Theodoros ve Rhoikos **ion düzeninin organik biçimini yaratmışlardır**.

(DIA) İlk önce temenos alanı genişletilmiştir. Batı tarafta mevcut olan derenin yatağı, yaklaşık 100 m batıya kaydırılmış ve taş dikmelerle oluşturulan bir korkulukla çevrelenmiştir. Kuzeyde ön kısmına yerleştirilmiş sütunlar ile bir duvar ve doğuda ise kesme blok taşlarla oluşturulan bir duvar daha inşa edilmiştir. Kente bağlantı sağlayan kutsal yolun üzerine, her iki taraftan birer güçlü duvar ile desteklenen bir **propylon** inşa edilmiştir. **(DIA)** Böylece yaklaşık 6-7 hektarlık bir alanı kaplayan temenos, büyüklük açısından **Olympia Kutsal Alanı** ile yarışır hale gelmiştir.

(DIA) Hekatompedos'un ve Güney Stoa'nın kuzey bölümünün yıkılarak üzerine inşa edilen yeni Hera **Tapınağı III (yani ilk Dipteros I)**, kutsal alanın merkezinde yer almakta olup daha büyük ölçülere sahiptir.

(DIA) Samos'daki I. Dipteros'tan *in situ* olarak çok az mimari kalıntı günümüze kadar ulaşmış olmasına karşılık bu yapı bölümleri için geçerli bir restitüsyonu oluşturulabilmiştir. Tapınağın ızgara temelli alt yapısı, Cella ve Pronaos'tan oluşturulmuş olan **iki bölümlü bir naos'a** ve naos'u çevreleyen çift sıra sütuna işaret etmektedir. Çok

şanslı bir şekilde sütunların uzun yıllar aynı yerde durmasından ötürü oluşan izlerin tespit edilmiş olması, sütunların naos çevresindeki dağılımını güvenilir bir şekilde restitüte etmeyi mümkün kılmıştır.

Christoph Hendrich'in doktora çalışmasından sonra naos'u çevreleyen dış peristasis'in uzun kenarlarında **21**, kısa kenarlarında doğuda **8** ve batıda **9** sütun olduğu kesinleşmiştir (**8 x 21 x 9**). İonia Bölgesi'ndeki diğer Dipteros Tapınaklarda kullanılmış olan temel plan şemasına sahiptir. Samos'daki bu 1. Dipteros'ta dış peristasis sütunları ile krepidoma basamakları arasında geniş mesafe dikkat çekicidir. Alışılmış olan çözümün aksine sütunlar, krepidoma'dan yapısal olarak ayrılmış bir temel üzerinde yükselmektedir, yani krepidoma ile sütunların oturduğu temel ayrı yapılmıştır. Ayrıca basamaklı krepidoma temellerinde çoğunlukla ortadan ikiye bölünmüş sütun tamburlarının kullanılmış olması göze çarpmaktadır. Bu açıkça özellikle seçilmiş ya da tapınağa ait arda kalan malzemenin kullanılması ile açıklanmaktadır. Bu durum tapınağın büyük oranda kaba işçiliği tamamlandıktan sonra basamaklı krepidoma'nın inşa edilmiş olduğu sonucuna götürmektedir. Tapınağın sütunlarından arda kalan, kullanılmayan ya da defolu tamburlar böylece en son inşa edilen krepidoma temelinde kullanılmıştır. Ayrıca 1. Dipteros'un çok alçak hemen hemen toprak seviyesi ile bir olan **iki basamaklı** krepidoma'sında tam olarak 100 x 200 Samos Dirsek (**1 Dirsek = 52,5 cm; yani 52,5 x 105 m**) oranının kullanılmış olması ilginçtir. Yani tapınağın kısa kenarının uzun kenarına oranı 1 : 2'dir. Bu ölçüleriyle eski tapınağın kapladığı alanın 12,5 katı bir alanı kaplamaktadır.

Tapınaklarda basamaklı krepidoma'nın bir oran sistemine oturtulmuş olması, alışılmış bir durumdur ve birçok tapınak örneğinde bu görülmektedir. Ancak Samos'daki 1. Dipteros, görünen o ki, **böyle bir oranlamanın kullanılmış olduğu ilk tapınaktır**. Ayrıca dikkat çekici olan ve bu yüzden de önemi bir kat daha artıdan durum ise, **basamaklı krepidoma'nın tapınağın yapısal bir parçası olmayıp, sütun temellerini çevreleyen bir çerçeve olarak tasarlanmasıdır**.

(DIA) Peristasis'daki 102 sütunun tamamı 11 cm yüksekliğindeki plakalar üzerine oturtulmuştur. Söz konusu bu plakaların 7 cm'lik üst kısmı, sütunların inşasından sonra

tapınak tabanına döşenecek olan kaplamalar için tıraşlanmıştır. Böylece 7 cm kalınlığındaki taban kaplamaları **spira** altına kadar girecek ve birleşim yeri görünmeyecektir. Bu aynı zamanda inşa süresince tabanın zarar görmesini de engelleyecektir. Yaklaşık 10 cm kalınlığında **1 x 2 m** ölçülerindeki büyük taban kaplamalarının yerlerine yerleştirilmesi de büyük teknik başarıyı gerektiren bir uygulama olarak karşımıza çıkar. Benzer ölçüdeki seramik levhaların günümüzde birkaç yıldır hem üretilmesi hem de döşenmesi mümkün olabilmektedir.

Söz konusu bu 1. Dipteros'un temelinden çatısının kapatılmasına kadar süren inşaat süreci ancak tahmin edilebilir, ancak Eski Yunan Mimarlık tarihi açısından önemli olan **bu tapınağın tek bir aşamada inşa edilmiş olmasıdır.**

PLAN

Üç nefli naos'un çevresini çift sütun sırası çevreler ve toplam, içte 6x19x7; dışta **8x21x9**; cella'da 10x2, pronaos'ta 5x2 ve sütun olmak üzere 104+30=**134** sütuna sahiptir. Yapının **tümü orthogonal** bir sisteme oturtulmuştur. Tapınağın doğu kısa kenarında yani giriş kısmında üç nefli pronaos'a uygun olarak **3 geniş boyunduruğun** kullanılması sonucu bu cephede sütun sayısı **8**, batıda ise bir fazla olarak **9'dur.**

KAİDE VE SÜTUNLAR

(DIA) 1. Dipteros'un en iyi bilinen yapı elemanları sütun kaideleridir. Sütun kaidelerinden birçoğu tapınağın bir sonraki evresinde yani 2. Dipteros'un temelinde malzeme olarak kullanılmış olduğu için koruna gelmiştir. Yüksek bir **spira** ve **torus**'tan oluşturulmuş olan söz konusu sütun kaideleri kendilerine has bir tipe sahiptirler. 1. Dipteros'ta kullanılmış olan **spira** ve **torus**'ta oluşturulmuş bu tip kaidenin bir öncüsü olmadan ortaya çıkmış olmasından dolayı "**Samos Tipi Kaide**" olarak adlandırılmıştır.

(DIA) Bu kaidelerde yatay ve birbirine paralel açılmış yivler ve setler çok belirgin olarak karşımıza çıkar ve bunların tornada yapılmış olduğu açıktır. Kaidelerin tornada yapılması hem hızlı hem de problemsiz bir şekilde üretilmelerini sağlamıştır.

Samos Tipi kaidelerin üzerinde yüzeysel yapılmış 40 yivli sütun tamburları yükselmektedir. Tamburdan kaideye ya da tamburdan sütun başlığına geçişte **apophyge** gibi bir geçiş profilinin varlığı **bilinmemektedir**. Toplam **134** sütuna ait tamburlardan çok azı 30 cm'nin altındaki yüksekliğiyle günümüze ulaşmıştır. Maalesef sütun çapının belirlenmesine yetecek kadar tambur parçası da ele geçmemiştir. Bu durum söz konusu sütunların ardılı yapıda kullanılmış olması ile ilişkilidir. Sütunlar ile kaidelerde **farklı malzeme kullanılmıştır**. Kaideler için **tatlısu kireç taşı** ve sütun gövdeleri için **sarımsı kahverengi poros** tercih edilmiştir. Malzemenin farklı seçilmiş olması, her iki malzemenin farklı kalitede olmasından kaynaklanmaktadır. Kaidelerde kullanılan tatlısu kireçtaşının daha sıkı yapısı, sütunlar için kullanılan **poros**'a göre tornada işlenmeye daha elverişli olduğu için kaidelerde kullanımı tercih edilmiş olmalıdır.

Sütunların yüksekliği tespit edilememiştir. Kaidenin ve başlıklardan sütunların alt ve üst çap değerleri belirlenebilmektedir. Ancak sütunun alttan yukarı doğru incelmesine ilişkin hiçbir ipucu yoktur. **15 m** yüksekliğinde kabul edilen sütun yüksekliği bir öneri olarak değerlendirilmelidir.

BAŞLIKLAR

Sütun başlıkları kendilerine has özelliklere sahiptir. Uzun tartışmalardan sonra başlıkların nasıl bir biçime sahip oldukları Christoph Hendrich'in çalışmasında çözüme kavuşmuştur. Başlıklar yatay yivlendirilmiş torus profilli bir ekinus ile ekinus üzerine yerleştirilmiş **ağşap kirişten (bindirmelik) oluşturulmuştur (Torus-Başlık)**. Ekinus'un alt kısmının çok ince perdahlı işlenmesine karşılık üst kısmının kabaca murçlanmış olması, ekinus üzerine taş bir kiriş değil aksine ağşap **bir kirişin** geldiğine ve üst yapıya geçişi sağladığına işaret etmektedir. Ekinus üzerindeki **kısa ağşap kirişin boyalı olduğu** ve hatta **volütlerle süslendiği kabul edilmektedir**. Hatta her şeyden önemlisi köşe volütlerinin applike edilmiş bronz bir levhadan oluştuğu kabul edilmektedir. Sütun başlıkları her ne kadar ağşaptan olsa da Samos'daki **1. Dipteros** her halükârda köşe sütunlarının **ortaya çıktığı ve bu köşe sütunlarına uygun olarak detayda çözüm bulunduğu ilk ion tapınağıdır**.

ÜST YAPI:

(DIA) Ekhinus üzerine gelen ahşap kirişten sonra hiçbir kalıntısı doğal olarak günümüze ulaşmamış olan **tüm üst yapı**, ahşaptan olmalıdır. Tapınağın üst yapısı hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz. Ayrıca tapınağın her iki kısa kenarında alınlık olup olmadığı ya da dört yöne eğimli bir kırma çatıya mı sahip olduğu kesin olarak bilinmemektedir. G. Gruben, 2. Dipteros için dört yöne eğimli kırma çatı önermiştir. 20 yıl Samos kazı başkanlığını yürütmüş olan H. Kienast, 1. Dipteros için de kırma çatının daha olası olduğunu vurgular. 50 m genişliğiyle tapınak, yaklaşık 6 m yüksekliğinde bir alınlığı sahip olmalıydı. Ancak üst yapıya ilişkin hiçbir veri olmadığından üst yapı ve alınlık yüksekliği hesaplanamamaktadır.

ÇATI

(DIA) Çatı kiremitlerine ilişkin birçok parçanın yanı sıra, tam çatı kiremitleri de ele geçmiştir. Tapınağın çatısında kaliteli kiremitler kullanılmıştır. Oldukça büyük **81 x 72 cm** ölçülerindeki **stroter**leri, kanatları içbükey profilli **kalypter**ler kapatmıştır. Sima'ya ait parçalar ele geçmemesine karşılık kiremit uçlarını kapatan çok muntazam **antefixler** mevcuttur. Antefixlerin üzerinde kabartma olarak yapılmış **açık palmetler**, **sarı ve kırmızı** renge boyanmış yapraklardan oluşturulmuştur. **19 cm** yüksekliğindeki antefixler böyle büyük bir yapı için oldukça küçüktürler. Alınlık köşelerinde yer alan figürlerin **Sfenks** olduğu konusunda buluntular bilgi vermektedir. Farklı taş cinslerinin tapınakta kullanılmış olması, üst yapının renkli canlandırılmış olması bu devasa yapının mimarisine oldukça hafiflik ve incelik katmıştır.

İlk tapınak yani 1. Dipteros, kötü temellere sahip olduğundan çok uzun süre kullanılmadan sökülerek üzerine yenini (2. Dipteros II) inşa edilmiştir. İlk tapınağın sökülmesi ve yerine yenisinin aynı anda inşa ediliyor olması çok karmaşık bir organizasyonu gerektirir. Bu karmaşık organizasyonu yapan mimarın **Rhoikos** olduğu konusunda **H. Kienast'a göre şüphe yoktur**. H. Kienast'a göre 1. Dipteros'taki yapı ustası kendi projesini bir etapta gerçekleştirebilmiş olan ünlü **Theodoros**'tur. 1. Tapınağın sökülmesi ve yeni yapının yapılmasından sorumlu olan Mimar ise **Rhoikos**'tur.

Herodotos'un tapınağın ilk mimarı olarak Rhoikos'u bildirmesi, yalnızca bu bilgiler dahilinde mantıklıdır, yapının inşasının başlamasından 70 yıl sonra elbette ki birçok mimar projenin yönetimini ele almış olmalıdır. Ancak Rhoikos haklı olarak yapıda sorumlu mimar olarak bu projeyi başarıya ulaştırmıştır. Herodotos, tapınağın mimarları olarak **Rhoikos ve Theodoros**'u bildirir.

HERA TAPINAĞI IV, DİPTEROS II (POLYKRATES TAPINAĞI)

MÖ 538 yılında yönetimi ele geçiren **Tyran Polykrates** MÖ 530'a doğru, eski Dipteros'u I (yani Theodoros (~~Rhoikos~~) Tapınağını) büyüklük ve ihtişam bakımından gölgede bırakan yeni Hera Tapınağı'nın (Dipteros II) inşasına başlamıştır.

(DIA) Tyran Polykrates, altar ile tapınağın doğu cephesi arasında kalan alanı çok büyük bir festival alanına dönüştürmeyi istemiş olmalıdır. En azından yeni yapı (Dipteros II) **42 m batıya** kaydırılmıştır. Tapınağın batısından akan **Imbrasos** ırmağının yatağı tekrar yer değiştirilerek batıya kaydırılmıştır. Bunun haricinde ayrıca tapınağın merkezi aksı yaklaşık olarak **5 m güneye** kaydırılmıştır ve böylece **Theodoros (~~Rhoikos~~)** tarafından yapılan tapınağın üzerine inşa edilmiştir. **(DIA)** Ancak erken Arkaik Dönem'e tarihlenen kült heykel kaidesine zarar verilmemiştir. Bir ölçüde bu kaide aktif duruma getirilmiş ve üzerine 3 x 5 sütundan oluşan bir gölgelik inşa edilmiştir. Tanrıça Hera'nın ahşaptan yapılmış kült heykeli, kurban törenlerinde yapı dışındaki altar üzerine layık olduğu biçimde yerleştirilebilmiştir. Bu törenler için ikinci bir modern kült heykelinin, **Aeginalı heykeltraş Smilis** tarafından yapıldığı aktarılmaktadır.

PLAN

(DIA) Samos'daki 2. Dipteros'da durum biraz daha açık gibi gözükmemektedir, ancak gerçekten bu tapınakta kesin olmayan durumlar da söz konusudur. Öncelikle tapınağın nasıl bir temel plan şemasına sahip olduğu sorundur, çünkü cella içerisinde yer alan sütunların temellerine ilişkin en ufak bir kalıntı önceki araştırmacılar tarafından bulunamamıştır.

(DIA) Yaklaşık bir kuşak önce yapılmış olan (MÖ 560-550) ve Samos'daki II. Dipteros'a örneklik eden Ephesos'daki Artemision'u aşmak için **II. Dipteros'ta** ön ve arka kısa kenara birer sütun sırası daha eklenerek cephe ve arkadaki **sütunlar 3 sıraya** çıkarılmıştır. Burada Dipteros, **Tripteros'a** genişletilmiştir. II. Dipteros'a özgü olan bu

uygulama hiçbir tapınakta görülmez ve 2. Dipteros'a özgü bir özellik olarak vurgulanması gerekir. Böylece tapınağın uzun kenardaki sütun sayısı 24'e ve toplam sütun sayısı ise 155'e çıkmıştır. Herodot (III,60) kendi bilgisi dâhilinde bu tapınağı, **Grek Dünyası'ndaki en büyük tapınak olarak nitelemiştir.**

Kısa kenarlarda 1. Dipteros'ta olduğu gibi doğu da 8 ve batıda 9 sütun yer almaktadır. Cella ve pronaos'da daha ince sütunlar bulunur: ve Pronaos'ta 2 x 5 ve cella içerisinde 2 x 11 sütun yer alır. 2. Dipteros'ta, 1. Dipteros'tan farklı olarak krepidoma basamakları ile **sütunlar arasında o kadar geniş boşluk bulunmaz.**

(DIA) Polykrates Tapınağı (Dipteros II=Hera Tapınağı IV), sütun akslarından sütun akslarına 52,45 x 108,63 m (200 Elle; 1 Elle=52,45 cm) ölçülerinde ve tapınağın stylobatından ölçülürse yaklaşık 55,16 x 112,20 m ölçüleriyle büyüklük açısından tüm Yunanistan'daki tapınakları aşar. **Eski tapınağın Naos'u** (I. Dipteros) temel planı ile II. Dipteros'ta tekrarlanmıştır (Cella içerisinde 2 x 10 sütun yerine 2x11 sütun yer alır). Ayrıca arka cephedeki çift sütun sırasının daha kısa sütun boyunduruğuna sahip oluşu ile arka cephede 9 sütunun oluşu ve ön cephede üç nefli pronaos'ta geniş tutulan merkezi sütun boyunduruğu ile ön cephede 8 sütun yer alıyor olması da Dipteros'ın tekrarıdır. Her üç merkezi boyunduruk 8,49 ile 8,21 m arasında değişirken, bunları takip eden diğer boyunduruklar köşe boyunduruğuna kadar 7,04 m köşe boyunduruğu ise 6,58 m'dir.

KAİDELER

(DIA) 2. Dipteros'un kaideleri doğrudan doğruya 1. Dipteros'un kaidelerinden geliştirilmişlerdir. Ancak ayrıntıda daha sıkı, daha zarif ve daha güzel profillendirilmiştir. Sütun kaideleri, spira ve torus gibi eski yani 1. Dipteros'tan gelen profillerini korumuşlardır ve ancak profillerinde daha keskin hatlar söz konusudur. **(DIA)** Yüksek, köşeli silmeler ve derin oyulmuş, gölge oluşturan içbükey profiller (trochilos), kontrast açısından zengin, hareketli ve yapının büyüklüğüne uyumlu biçimlerle değişmektedir. 3 tonun üzerindeki mermerden yapılmış olan kaideler, 1. Dipteros'ta olduğu gibi **tornada yapılmıştır.**

(DIA) 2. Dipteros'ta da 1.Dipteros'ta olduğu gibi farklı malzeme kullanılmıştır. Günümüze kadar korunmuş olan tek sütunda görüldüğü üzere **kaidede gri mermer** kullanılmışken **sütun gövdesi için beyaz mermer tercih edilmiştir.** Bu farklı malzeme

tercihi aynı zamanda Pronaos sütunları içinde geçerlidir: **Pronaos'ta beyaz mermer kaideler** üzerinde **sarımtırak-kahverengi poros sütun gövdeleri** yükselmiştir.

SÜTUNLAR

Peristasis'deki iç ve dış sütun sırasında farklı biçimlendirilmiş sütunlar kullanılmıştır. **Poros'tan** yapılmış olan cella ve pronaos içerisindeki yivli sütunlar, peristasis'deki sütunlarla aynı yükseklikte olmalarına karşılık çapları çok daha incedir. **(DIA)** İçte yer alan sütunlar 36 yivlidir ve 1. Dipteros'tan farklı olarak **bıçak sırtı setlere** sahiptir. Peristasis'in iç sütun sırasından farklı olarak dış sütun sırası mermerden yapılmıştır ve **sütun gövdesi yivlendirilmemiştir.** **(DIA)** Sütunların mermer malzemesi görünüşe göre Phourni Adası'ndaki mermer ocaklarından getirilmiştir. Söz konusu mermerin 2. Dipteros'ta kullanılmış olması Samos'ta önemli bir değişime işaret eder. **O zamana kadar Heraion'da Poros ve kireçtaşı kullanılmışken,** kutsal alan mimarisinde **ilk kez 2. Dipteros'ta mermer kullanılmıştır.**

BAŞLIKLAR

(DIA) G. Gruben tarafından restitüsyonu yapılan doğu cephedeki volütlü sütun başlıkları özellikle vurgulanmaya değerdir. Söz konusu volütlü ion başlığının hem polsteri/Pulvinus zengin bezenmiş hem de sütun boynunun benzer şekilde anthemion frizi ile süslenmiştir. Sütunun üst bitimi yani sütun boynu, altta birbirine teğet yerleştirilmiş S-biçimli ranke frizi ve rankelerin birleşimlerinden çıkan lotus-palmet frizi bezenmiştir. Peristasis'in en dış sütun sırası (sadece doğu cephe ve uzun cephelerin doğu bölümünde MÖ 5. yüzyılın başlangıcından itibaren kullanılmaya başlanmıştır) yerel mermerden inşa edilmiş olup mermerden normal volütlü başlıklarla taçlandırılmışlardır. **4 m uzunluğunda ve 2 m genişliğindeki başlık** (20 tonun üzerinde) göz önünde tutulursa söz konusu bezemelerin yapılması için ne kadar işgücünün gerektiği ortaya çıkar.

(DIA) Hera Tapınağı'nda ilerisi için de kabul gören bir çözüm bulunmuştur. Bu çözümde tapınağın **dört köşesinde yer alan başlıkların her iki dışa bakan yüzü volütlü ve içe bakan yüzleri ise polster olarak düzenlenmiştir.** **YANI KÖŞE BAŞLIĞI KULLANILMIŞTIR.** Burada önemli olan köşe başlığının kanonik olarak biçimlendirilmiş olması ve bir köşe volütüyle birlikte kullanılmış olmasıdır.

(DIA) Aynı şekilde Geç Arkaik Dönem'e tarihlenen Teos Arkaik İon Tapınağı'nda da köşe başlığı kullanılmıştır. Bu uygulama Athena-Nike Tapınağı ya da Erechteion gibi attik

yapılarda benzer bir şekilde çözüm bulmuştur. Ephesos'ta ise köşe başlıklarının iç köşelerinde ise farklı bir uygulama olarak iç köşelerin rozetlerle bezenmiş olduğu ve böylece daha serbest bir biçimde ele alınmış oldukları görülmektedir.

(DIA) Peristasis'in iç sütun sırasındaki sütunlar, volütsüz ekinus'u ion kymationlu (Yapraklı Başlık olarak adlandırılmış) ve abakusa sahip başlıklara sahiptir. Bu tür Samos'a özgü bir başlıktır. Ayrıca pronaos'daki sütun başlıkları da peristasis'in her iki sütun başlığından farklıdır. Pronaos'un yivli sütunları, peristasis'in dış sütun sırasında olduğu gibi sütun boyunları anthemion bandı ile bezenmiştir ve peristasis'in iç sütun sırası gibi ekinusu ion kymationlu bir başlık taşımaktadır.

Polykrates'in yaptırmış olduğu bu devasa tapınak, diğer Tyran yapıları gibi **hiçbir zaman tamamlanamamıştır**. Polykrates, ancak Naos'un inşasını ve Naos'taki poros'tan yapılan sütunları görebilmiştir. Aynı şekilde poros'tan yapılmış olan Cella duvarları kısmen daha sonra yontulan kabartma frizlerle süslenmiştir.

FRİZLER

(DIA) 2. Dipteros'un biçimlendirilmesinde mimari bezeme önemli bir rol üstlenmektedir. E. Buschor'un bulduğu kabartmalı frizlere ait parçalar, 2. Dipteros'un frizlere sahip olduğunu göstermektedir. Buschor'un aksine Gruben, Dipteros'ta sadece pronaos'ta, orthostad kısmında ve pronaos duvarı üzerinde iki figürlü frizi restitüte etmiştir. 2. Dipteros'ta da taşın bir üst yapı **olmamasından** ötürü, söz konusu frizlerin duvara yerleştirilmesi büyük olasıdır. Ancak frizlerin kesin olarak tapınakta nasıl bir dağılım göstermiş olduğunu tespit etmek korunan çok az sayıdaki friz parçasından dolayı mümkün olmamıştır.

1 ¼ m (1,25 m) yüksekliğindeki küçük bir Geç Arkaik Dönem frizinin, Pronaos duvarını taçlandırmış olduğu anlaşılmaktadır. 2,20 m yüksekliğindeki daha yüksek olan ikinci friz ise olasılıkla Pronaos duvarının alt bölümünü, Ephesos Artemision'un da olduğu gibi süslemiş ve insanlara eşlik etmiş olmalı. Çok renkli mitolojik konuları içerdikleri düşünülmektedir.

ANTA BAŞLIĞI

(DIA) Tapınakta sadece anta duvarlarının durumu, G. Gruben'in restitüsyonuna göre kesin olarak bilinmektedir. Her iki anta ucu, üst üste yapılmış üç sıra volütten oluşturulmuş anta başlığı ile sonlandırılmıştır. Başlığın cephesinde altta büyük bir ion kymation'u, üzeri bitkisel bezeli üç sıra içbükey profil yer alırken altta bir rozet sırası bulunur. Üst üste bindirilmiş volütler sadece yan yüzlerde görülmektedir. Çok büyük ve üç volütün üst üste bindirilmesi ile oluşturulan anta başlıklarının polster yüzlerinde **oturur vaziyette büyük sfenksler tasvir edilmiştir**. Anta başlığının bu biçimi kendine has bir tip oluşturur ve sadece Samos'ta görülür, Samos'daki büyük altar'da da devasa olarak uygulanmıştır.

MÖ 6. yüzyılın sonlarında (MÖ 520-510) tapınağın cephesindeki her iki iç sütun sırası tamamlanmıştır ve yaklaşık MÖ 500'lerde ise tapınağın cephesindeki **3. sütun sırası tamamen mermerden inşa edilmiştir**. 1,90 m alt çapında ve 11,21 m yüksekliğindeki halen ayakta duran bir sütun (hemen hemen normal sütunların yarısı yüksekliğinde) daha geç bir dönemde inşa edilmiştir. Bu sütun da tüm cephe sütunlarında olduğu gibi yivlidir. Tapınaktaki inşa faaliyetleri **MÖ 4. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür**. Bu dönemde yapının etrafını çevreleyen **iç sütun sırası tamamlanmıştır**.

ÇATI

(DIA) Hera Tapınağı'nın üstü açık yani hypetral bir yapı olarak restitüsyon önerisi kolayca çürütülememiştir. H. Kienast bu konunun şüpheli olduğunu ve hiçbir zaman tapınak cellası'nın kapatılmış olduğu konusunda emin olunamayacağını belirtmiştir. Ancak cella içerisinde bulunan kum tabakasının, cella içerisindeki sütunlar için doğrudan olmasa da bir kanıt olduğunu ileri sürülmüştür. Ayrıca G. Gruben, dışardaki peristasis sütun kaidelerine uymayan daha küçük kaide parçaları tespit etmiştir, bu kaide parçaları cella içerisinde yer alan daha ince sütunlar için kullanılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Böylece Samos'daki her iki Dipteros'un da cella üzerinin **kapalı olduğu sonucuna** varılmıştır. Cella üzerinin kapatılmış olmasıyla Samos'taki her iki Dipteros, Batı Anadolu'daki (Ephesos Artemis ve Didyma Apollon Tapınakları) üstü açık ancak kült

heykeli için içerde ayrıca bir tapınağa (naiskos) sahip olan **kardeş Dipteros tapınaklardan farklıdır. Bu farklılığa rağmen Samos'daki 1. Dipteros'un, Anadolu'daki Dipteroslar için örnek oluşturmuş olması dikkate değerdir.**

1. Dipteros'un uzun süre kullanılmaması ve bir yangın sonucu değil de **yapısal hasardan dolayı sökülmüş olması**, ardından gelen yeni yapıda birçok özel çözümleri beraberinde getirmiştir. 1. Dipteros'a ait tüm taş mimari büyük ölçüde yeni yapının temelinde ve ayrıca görünen kısımlarında da yeniden kullanılmıştır. **Olasılıkla ahşaptan yapılmış olan güçlü üst yapı da 2. Dipteros'ta kullanılmıştır**, bu durum her ne kadar yeni yapıya eski bir görünüm kazandırmış olsa da. 1. Dipteros'a ait **çatı kiremitleri de büyük oranda kullanılmıştır**. 2. Dipteros için üretilmiş yeni çatı kiremitlerine ilişkin hiçbir buluntu ele geçmemiştir. 2. Dipteros, bu yüzden **talep ve olanak** arasında tutarlı bir uzlaşma olarak değerlendirilir. Aslına bakılırsa bu yapı, her şeyden önce hırslı **Polykrates'in** yeni ve gösterişli binasından başka bir şey değildir. Tapınak çok zor koşullar altında inşa edilmiş, eski yapının malzemeleri ile birlikte yeni malzemedan inşa edilmiştir. Hep dile getirilen Polykrates'in Batı Anadolu'daki tapınakları aşmak için bu yapıyı yaptırdığı görüşü, 2. Dipteros'ta teyit edilememiştir.

Samos'daki her iki dipteros'un dış görünüşünde Batı Anadolu'daki dipteros tapınaklarla oldukça benzerlikler olmasına **karşılık detaylarında farklıklar görülür**. Samos'daki her iki dipteros, **üstü kapalı cella'ya sahiptir** ve bu mekân doğrudan doğruya Tanrıça Hera'nın kült heykeli için inşa edilmiştir. Samos'da Hera için inşa edilen her iki tapınak ta hem malzeme hem de işçilik açısından Batı Anadolu'daki kardeş yapılardan daha sadedir.

1. Dipteros açık bir şekilde bir öncü yapı olduğunu göstermektedir. Bu yapıda malzeme olarak, **poros, ahşap ve pişmiş toprak** kullanılmıştır. Bu tapınağın yegâne süs unsurları **kaide ve sütunlarındaki yüzeysel yivler (36) ve setler; renklendirilmiş ahşap üst yapı ve çatıda yer alan basit akroter ve antefixlerdir**. Söz konusu 1. Dipteros, Batı Anadolu'daki kardeş dipteros'larla karşılaştırılırsa, Batı Anadolu'daki Dipteros'larda

beyaz mermerin yanı sıra çok pahalı kabartma süslerin de kullanılmış olması, Samos 1. Dipteros'unun daha fakir görünümüne işaret eder.

Her ne kadar 2. Dipteros daha büyük planlanmış ise de yapıda ekonomik kaygılar öne çıkmıştır. Yapının hiçbir zaman bitirilememiş olması da bu kaygıya vurgu yapmaktadır. Tapınağın mermerden yapılmış olan cephe sütunları, çok güçlü ve zengin başlıklarla tamamlanmışlardır. Ancak yapının geri kalanında 1. Dipteros'un malzemesi kullanılmıştır.

TARİHLEME:

Günümüze kadar yapılan araştırmaların sonucuna göre 1. Dipteros'un inşasına MÖ 575 yıllarında; 2. Dipteros'un inşasına ise MÖ 530 yıllarında başlanmıştır. Her iki Dipteros için stratigrafik kazılar yapılmış ve belgelenmiş olmasına rağmen, tüm söz konusu stratigrafik buluntuların değerlendirilmemiş oluşu, tarihlemeye şimdilik yardımcı olamamaktadır.

Bu devasa yapının tamamlanabilmesi için MÖ 4. yüzyılın sonunda son çabaların gösterildiği sütun kaidelerindeki araştırmalara göre önerilmiştir. Ancak yapının gerçekteki yapım süreci ile önerilmiş olan tarihler, eskisi gibi çok kesin değildir.

1925 yılından beri Samos Heraion'unda Alman Arkeoloji Enstitüsü, Atina Şubesi kazı çalışmalarını sürdürmektedir. 2. Dünya savaşı ile birlikte ara verilen kazılara 1951 yılında tekrar başlanmıştır. Heraion ve antik kent Pythagorio, UNESCO tarafından dünya kültür mimarı listesine alınmıştır.